

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

на правах рукопису

ВОЛОВИК ДМИТРО ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 338.432:631.162

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами
економічної діяльності)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

Дацій Олександр Іванович
доктор економічних наук,
професор

Дніпропетровськ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	12
1.1. Аналіз категорійної бази дослідження системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.....	12
1.2. Особливості управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств в умовах європейської інтеграції України та глобалізаційних процесів.....	26
1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.....	37
Висновки до розділу 1.....	51
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	54
2.1. Стан та тенденції розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств.....	54
2.2. Оцінка ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.....	74
2.3. Аналіз використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств.....	89
Висновки до розділу 2.....	110
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	113
3.1. Використання синергічного підходу до розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.....	113

3.2. Розроблення багатокритерійної моделі оптимізації управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.....	126
3.3. Обґрунтування напрямів підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.....	136
Висновки до розділу 3.....	155
ВИСНОВКИ.....	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	163
ДОДАТКИ.....	179

ВСТУП

Актуальність теми. Криза ринкових відносин в Україні визначає зміну поглядів на механізми господарювання та характер управління аграрним виробництвом. Оскільки зовнішнє середовище постійно змінюється й ускладнюється, то система управління ресурсним потенціалом аграрного сектора економіки має набути нових якостей, розширюючи свої можливості. Ринок ставить підприємства аграрного сектора у принципово нові відносини з державними організаціями, з виробничими й іншими контрагентами, з працівниками стосовно формування та використання ресурсного потенціалу. Зміни ділового середовища вітчизняних підприємств, пов'язані з розвитком конкуренції, інформаційних технологій, з глобалізацією бізнесу та з іншими чинниками, обумовлюють необхідність застосування системи управління ресурсним потенціалом, націленого на ефективне використання обмежених ресурсів.

Дослідженням питання формування системи управління ресурсним потенціалом займалися такі науковці-економісти як Канигін Ю.М., Капітанець Ю.О., Коваль О.М., Лапін Є.В., Маршалок М.С., Мельник Л.Ю., Нужний К.М., Одінцева Г.С., Олійник О.В., Підлісецький Г.М., Плаксієнко В.Я., Райзберг Б.А., Стародубцева Е.Б., Сірко Ю.І., Ульяновченко О.В. та інші. Однак окремі аспекти ефективності використання ресурсів аграрних підприємств висвітлені ще недостатньо.

Система ресурсного забезпечення аграрного сектору ґрунтовно висвітлена в економічній літературі, зокрема в наукових працях Амбросова В.Я., Білоусько Я.К., Гайдуцького П.І., Дація О.І., Довгаль О.В., Жадько К.С., Крисального О.В., Лагодієнко В.В., Лукінова І.І., Малієнко А.М., Онищенко О.М., Підлісецького Г.М., Саблука П.Т., Шебаніна В.С., Юрчишина В.В., та ін.

В економічній літературі немає єдиного трактування таких термінів, як «виробничі ресурси», «ресурсний потенціал», «економічний потенціал», «виробничий потенціал». Це стримує здійснення об'єктивного аналізу

ефективності виробництва, виявлення резервів виробництва, ефективного використання наявних ресурсів.

На сучасному етапі функціонування вітчизняного аграрного сектора продовжують залишатися невирішеними питання ефективного використання ресурсного потенціалу у сфері товарного виробництва, виходячи з принципів моделі постіндустріального інформаційного суспільства. В умовах глобалізації економічного простору недостатній рівень конкурентоспроможності низки галузей в системі АПК може призвести до їх деградації, а українське село - до катастрофічних соціально-економічних наслідків. В зв'язку з цим особливо актуальною є оптимізація системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств, що здатна задовольняти сучасні потреби сільгоспвиробників.

Водночас, наявні наукові розробки, методичні матеріали не містять теоретично обґрунтованих рекомендацій, що практично реалізуються в процесі розвитку та підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом та формування складових системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.

Важливість і актуальність наукового вирішення вказаної проблеми зумовили вибір теми, мету та завдання дослідження, визначили структуру і зміст дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота виконувалась протягом 2012-2016 рр. у контексті науково-дослідних робіт Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, а саме госпрозрахункових тем: «Формування методично-організаційних засад побудови обліку, звітності та інформаційно-аудиторських послуг аграрних формувань (номер державної реєстрації 0111U001529, 2015 р.) в межах якої за результатами проведеного дослідження здобувачем визначено особливості управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств та методичні підходи до оцінки ефективності системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств «Фінансове забезпечення сталого розвитку аграрної сфери України» (номер державної реєстрації 0114U006058, 2014 р.), в межах якої за результатами проведеного

дослідження здобувачем критичний огляд наукових досліджень з оцінки ефективності системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств; та факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації Національної металургійної академії України, а саме участь та використання результатів основних наукових положень дисертаційної роботи в розробці теми дослідження «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (номер державної реєстрації 0107U001146, 2016 р.), в межах якої за результатами проведеного дослідження здобувачем в процесі застосування синергічного підходу у системі управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.

Метою роботи є розробка теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій з розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств при застосуванні синергічного підходу та розроблення багатокритерійної моделі, яка дозволить оптимізувати управління ресурсним потенціалом.

Для досягнення мети в роботі були сформульовані та вирішені наступні завдання:

- дослідити категорійну базу системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств;
- проаналізувати особливості управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств в умовах європейської інтеграції України та глобалізаційних процесів;
- дослідити методичні підходи до оцінки ефективності системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств
- дослідити стан та тенденції розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств;
- оцінити ефективність управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств;
- проаналізувати використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств;

- застосувати (адаптувати) синергічний підхід до розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств;
- розробити багатокритерійну модель за рахунок оптимізації управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств;
- обґрунтувати напрями підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес формування ефективної системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств та напрями підвищення його ефективності.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та фундаментальні положення системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств. Теоретичні засади дослідження складає творчий аналіз фундаментальних праць з проблем розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств.

Поставлені у ході дослідження завдання розв'язувалися на основі використання положень системного підходу із застосуванням загальнонаукових методів аналізу і синтезу. Використано методи індукції та дедукції, узагальнення – для уточнення засад системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств (підрозділ 1.1); діалектичний і системний підходи – для дослідження особливостей управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств в умовах європейської інтеграції України та глобалізаційних процесів (підрозділи 1.2); логічного узагальнення – для обґрунтування методичних підходів до оцінки ефективності системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств (підрозділ 1.3); аналізу і синтезу – для оцінки сучасного стану та тенденції розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств (підрозділ 2.1); спостереження і порівняння, статистичного групування, динамічного програмування – для оцінки ефективності та аналізу використання ресурсного потенціалу аграрних

підприємств (підрозділи 2.2, 2.3); логічного узагальнення – для розробки напрямів підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом на основі синергічного підходу (підрозділ 3.1); гіпотези та припущення – для розробки багатокритеріальної моделі оптимізації та обґрунтування напрямів підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств (підрозділи 3.2, 3.3); табличний, графічного зображення – для наочного подання результатів дослідження та забезпечення його розрахункової частини.

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі та нормативно правові акти з питань розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств, звітні дані Міністерства аграрної політики та продовольства України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, праці провідних економічних і фінансових проблем, а також власні аналітичні напрацювання автора та електронні ресурси світової мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у подальшому розвитку теоретико-методичних засад системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств та розробці практичних напрямів підвищення його ефективності. Найістотніші результати дослідження які містять наукову новизну, полягають у тому що:

вперше:

- запропоновано багатокритеріальну модель оптимізації управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств, сутність якої полягає у визначені оптимального співвідношення між обсягами виробництва і рівнем їх ресурсного забезпечення за видами робіт та економічними критеріями;

удосконалено:

- концепцію розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, що містить фактори, які визначають перспективні можливості функціонування аграрних підприємств за певних умов зовнішнього середовища та обмежені стислим часовим проміжком;

- обґрунтовано концептуальні засади напрямків розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств із застосуванням синергічного підходу, що на відміну від існуючих сприяє підвищенню ефективності діяльності аграрних підприємств в результаті взаємодії, поєднання, інтеграції, злиття окремих складових ресурсного потенціалу в єдину систему управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств, завдяки емерджентності отриманої системи.

набуло подальшого розвитку:

- визначено вплив інформаційного ресурсу, як складової системи ресурсного потенціалу аграрних підприємств, на діяльність аграрних підприємств. Оскільки змістовна, достовірна та своєчасна інформація дає можливість отриманню оптимальних управлінських рішень, які спрямовані на підвищення показників ефективності діяльності та конкурентоспроможності підприємств.

- економічний механізм системи управління ресурсами аграрних підприємств, метою функціонування якого є організація підвищення ефективності ресурсного потенціалу, що має в своєму розпорядженні аграрне підприємство, в поточному і перспективному господарському обороті з тим, щоб забезпечити істотне зростання прибутковості аграрного підприємства, створити необхідні передумови для економічного зростання і залучення інвестицій;

- основні складові системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств, що полягає в наявності основних умов для реалізації цього потенціалу – значний, поки що недостатньо платоспроможний, внутрішній ринок аграрно-промислової продукції та ринкова інфраструктура, що динамічно розвивається;

напрями розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, які є ключовим фактором розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств, та забезпечує стратегічні інтереси країни, її безпеку, підтримує культурний та соціальний рівень життя нації.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає в розробці теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств в умовах кризи. Матеріали дослідження використовуються керівниками аграрних підприємств з метою підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом.

Результати дисертаційної роботи прийнято до впровадження ПСП «АФ «Перше травня» (довідка № 119 від 13.10.2015 р.), ТОВ «Агрофірма Орільська» (довідка № 95 від 29.10.2015 р.), Сільськогосподарським товариством з обмеженою відповідальністю «Колос» (довідка № 11 від 10.02.2016 р.), ЗАТ «Комбікорм» (довідка № 17 від 11.03.2016 р.).

Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету при викладанні таких дисциплін: «Інвестування», «Аналіз господарської діяльності», «Економіка підприємства», а також при обґрунтуванні тематики дипломних робіт (довідка № 118-07 від 23.03.2016).

Особистий внесок здобувача. Основні положення й висновки дисертації розроблені автором особисто та містяться в одноосібних наукових працях.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Науковий зміст основних результатів дослідження та їх практичне застосування обговорювалися на науково-практичних конференціях: «Проблеми формування здорового образу життя у молодёжи», м. Одеса (2009 р.); «Молодь України в контексті міжкультурної комунікації», м. Дніпропетровськ (2010 р.); «Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку», м. Київ (2011 р.); Матеріали підсумкової науково-практичної конференції переможців Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт у 2010-2011 н.р. за галуззю «Економіка сільськогосподарства та АПК», м. Дніпропетровськ (2011 р.); «Інноваційні ідеї молоді в соціально-економічному розвитку України XXI століття», м. Запоріжжя (2011 р.); «Формування та розвиток інтеграційних процесів в АПК», м. Полтава (2011 р.); «Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств», м.

Дніпропетровськ (2013 р.); «Міжвузівської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої 10-річчю кафедри фінансів» м. Дніпропетровськ (2013 р.); «Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи» м. Дніпропетровськ (2014 р.); «Економіка і фінанси: аналіз, тенденцій та перспективи розвитку» м. Дніпропетровськ (2014 р.); «Інноваційний менеджмент збалансованого (сталого) природного агровиробництва» м. Дніпропетровськ (2014 р.); «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» м. Дніпропетровськ (2014 р.); «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики» м. Полтава (2014 р.); «Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи» м. Дніпропетровськ (2015 р.); «Развитие форм и методов современного менеджмента в условиях глобализации» г. Петропавловск, Россия (2015 г.); «Актуальные проблемы взаимодействия экономики, государства и общества» г. Дербент (2015 г.); «Маркетинг, як найважливіша складова функціонування системи аграрного бізнесу» м. Дніпропетровськ (2015 р.)

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 30 наукових публікаціях, з них 8 – у наукових фахових виданнях, 3 – у міжнародних фахових виданнях, 3 у колективних монографіях.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Обсяг роботи – 177 сторінок, 30 таблиць, 25 рисунків, список використаних джерел налічує 144 найменувань та 7 додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Теоретико-методологічні засади формування системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств

Перспективи розвитку аграрного виробництва визначаються рівнем і станом забезпечення ресурсного потенціалу аграрного підприємства і здатністю його ефективного використання [1].

Дослідженням питання формування системи управління ресурсним потенціалом займалися такі науковці-економісти як Вініченко І.І. Канигін Ю.М., Капітанець Ю.О., Коваль О.М., Лапін Є.В., Маршалок М.С., Мельник Л.Ю., Мельник Л.Л., Мягих І.М., Нужний К.М., Одінцева Г.С., Олійник О.В., Підлісецький Г.М., Райзберг Б.А., Россоха В. В., Стародубцева Е.Б., Хамініч С.Ю., Ульяновченко О.В. [1-17] та інші. Однак окремі, аспекти ефективності використання ресурсів аграрних підприємств висвітлені ще недостатньо.

Система ресурсного забезпечення аграрного сектору ґрунтовно висвітлена в економічній літературі, зокрема в наукових працях Амбросова В.Я., Білоусько Я.К., Гайдучького П.І., Дація О.І., Дація Н.В., Довгаль О.В., Жадька К.С., Корецької С.О., Крисального О.В., Лукінова І.І., Малієнка А.М., Онищенко О.М., Підлісецького Г.М., Саблука П.Т., Шебаніна В.С., Юрчишина В.В., [18-38] та ін. Проблемам впровадження синергетичного підходу до діяльності економічних систем різних рівнів присвячено праці Атаманчука Г.В., Дегтяревої І.Б., Тимчука М.Ф., Шатихіна Л.Г., Фатутдінова Р.А. [39-42].

В економічній літературі немає єдиного трактування таких термінів, як «виробничі ресурси», «ресурсний потенціал», «економічний потенціал», «виробничий потенціал». Це стримує здійснення об'єктивного аналізу ефективності виробництва, виявлення резервів виробництва, ефективного використання наявних ресурсів. Для розкриття сутності цих економічних

категорій розглянемо терміни «ресурси» та «потенціал». Так, у електронному економічному словнику надається наступне визначення ресурсів: «Все, що потрібно для задоволення потреб людини» [43], тоді як в енциклопедичному словнику «ресурси» визначаються як «запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби» [44].

Поняття «потенціал» (від латинського *potential*) означає можливість, силу, потужність. У електронному економічному словнику надається таке визначення потенціалу: «Можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані» [43].

Таблиця 1.1

Трактування категорії «економічний потенціал»

Автор	Визначення	Джерело
1	2	3
Прохоров О.М. [44]	Сукупна здатність народного господарства виробляти промислову і сільськогосподарську продукцію, що визначається кількістю трудових ресурсів і якістю їх, підготовки, об'ємом виробничих потужностей промисловості, виробничими можливостями сільського господарства	Большая Советская Энциклопедия - 3-е. изд. - М.: Советская Энциклопедия, 1978. - Т. 29 - 640 с.
Лапін Є. В. [5]	Економічний потенціал підприємства характеризує максимально можливий обсяг виробництва матеріальних благ і послуг в умовах, що забезпечують найбільш ефективне використання за часом і продуктивністю наявних економічних ресурсів	Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління : Дис... д-ра наук: 08.07.01 - 2006.
Нужний К.М. [10]	Сукупна здатність підприємства, використовуючи достатню кількість і якість ресурсів досягати стану рівноваги	Сутнісна характеристика економічного потенціалу підприємства / К.М. Нужний, О.Ю. Бобкова // Європейська наука XXI ст. – 2007 : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., 16-31 травня 2007 р. –Дніпропетровськ, 2007. – С. 727.
Одінцова Г.С., Селезньова Г.А. [45]	система взаємопов'язаних елементів, які виконують визначені функції в процесі забезпечення продажу продукції та досягнення підприємством своєї мети	Деякі аспекти структуризації потенціалу підприємства / Г.С. Одінцова, Г.А. Селезнева // Економіка регіону. – 2005. – № 2. – С. 74-75.
Плаксієнко В.Я., Мельник Л.Ю., Сірко Ю.І. [46]	Сукупність природних, економічних, виробничих, соціальних та організаційних факторів, що забезпечують потенційні можливості створення певної кількості споживчих вартостей	Аграрне виробництво: фактори, ресурси, витрати: Навч. посібник. – Д. : ДДАУ. – 1997. – 100 с.

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
---	---	---

Прохоров А.М. [47]	Джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використані для вирішення якого-небудь завдання, досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній області (наприклад економічний потенціал)	Советский Энциклопедический словарь. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 2-е изд. – М.: Советская Энциклопедия, 1982. – 1600 с.
Росоха В.В. [48]	Здатність господарської системи засвоювати і переробляти народне багатство для задоволення суспільних потреб або як сукупність економічних можливостей, які має суспільство і які можуть бути використані для реалізації конкретних соціально-економічних цілей і завдань	Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК / В.В. Россоха // Економіка АПК.– 2005. – № 8. – С. 36-42.

Джерело: систематизовано автором.

Найбільш загальним є поняття «економічного потенціалу» (табл. 1.1).
Різноманітні трактування економічного потенціалу зводять його сутність до економічної категорії, що об'єднує кількісні показники кожного ресурсу та їхні конкретні потенційні характеристики (можливості).

Найважливішою складовою економічного потенціалу є виробничий потенціал (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Трактування категорії «виробничий потенціал»

Автор	Визначення	Джерело
Канигін Ю.М. [3]	Система, що включає науку, утворення і технічний потенціал виробництва; іншими словами, це вся сукупність факторів (інтелектуальних і матеріальних), що визначають рівень, терміни створення і масштаби поширення нових технологічних систем у суспільному виробництві	Каныгин Ю.М. Научно-технический потенциал (Проблемы накопления и использования) / Ю.М. Каныгин. – Новосибирск : Наука, 1984. – 154 с.
Маршалок М.С. [6]	Виробничий потенціал становить максимально можливий обсяг продукції, який здатне виробити підприємство чи галузь при повному використанні наявного ресурсного потенціалу	Маршалок М.С. Науковий вісник нац.університету біоресурсів і природокористування України. Потенціал аграрного підприємства: наукові підходи до трактування – 2010 р. - №154 С. 237-242.
Олійник О.В. [12]	Виробнича потужність, яка характеризує нормативні можливості виробництва певного виду продукції	Олійник О.В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві : [навч. посіб.] / О.В. Олійник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 288 с.
Райзберг Б.А., Стародубцева Е.Б. [15]	1) Реальний обсяг продукції, який можна виробити при повному використанні ресурсів, які є у наявності; 2) наявні та потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його основними видами ресурсів	Райзберг Б.А., Стародубцева Е.Б. Курс економіки: Учебник. / Б.А. Райзберг, Е.Б. Стародубцева – М.: Инфра-М, 2010. – 672 с.

Джерело: систематизовано автором.

Виробничий потенціал відображає результат процесу виробництва, його завершальний момент.

На відміну від нього існує категорія «ресурсний потенціал», який виступає основою виробничого потенціалу, як умова для виробництва. Ресурсний потенціал залежить від наявності виробничих ресурсів, їх якості, стану, структури, поєднання й умов використання. У випадку ресурсного потенціалу ресурси відображають витратну сторону процесу аграрного виробництва, його вихідні передумови.

Ресурсний потенціал є основою як виробничого, так і економічного потенціалу (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Трактування категорії «ресурсний потенціал»

Автор	Визначення	Джерело
1	2	3
Капітанець Ю.О. [1]	Ресурсний потенціал аграрного підприємства характеризується кількістю, якістю та структурою природних, матеріальних і трудових ресурсів	Сталий розвиток економіки Всеукраїнський науково-виробничий журнал №2. 2011р. С. 146-152.
Коваль О.М. [4]	Ресурсний потенціал означає можливий прояв дії або функції ресурсів, які поки що невикористані	Оптимізація ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств України [Електронний ресурс] / О.М. Коваль – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnu/2010_154_1/10kom.pdf
Маршалок М.С. [6]	Аграрний ресурсний потенціал, являє собою максимально можливу кількість (сукупність) наявних виробничих ресурсів, які можуть бути використані для виробництва сільськогосподарської продукції, і визначається кількістю, якістю і внутрішньою структурою кожного ресурсу й характеризується відповідною системою показників, що відображають ці особливості ресурсів	Маршалок М.С. Потенціал аграрного підприємства: наукові підходи до трактування / М.С. Маршалок // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип. 154, ч.1. – С. 237-242.
Підлісецький Г.М. [13]	До ресурсного потенціалу належить сукупність взаємозв'язаних ресурсів, зокрема, земельних, матеріально-технічних, трудових, фінансових	Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору / Г.М. Підлісецький, М.І. Толкач // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 65-66.
Ульянченко О.В. [16]	Сукупність ресурсів певної кількості і якості, які необхідні для розширеного відтворення еколого-соціально-економічної системи, і які через свою абсолютну або відносну обмеженість задають межі поточного і майбутнього розвитку	Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері: Монографія / Ульянченко О.В. – Х. : Харк. НАУ, 2006. – 357 с.

Продовження таблиці 1.3

1	2	3
Сердак С.Е. [49]	Ресурсний потенціал підприємства – це сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, зокрема	Сердак С.Е. Принципи ефективного управління ресурсами суб'єктів господарювання / С.Е. Сердак //

	здатність робітників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства.	Академічний огляд. – 2008. – №2. – С. 83-88.
Гунченко О.В. [50]	Ресурсний потенціал є системою взаємопов'язаних різних видів ресурсів, які є у розпорядженні підприємства або можуть бути залучені до його господарської діяльності для максимального задоволення потреб споживачів та підвищення конкурентоспроможності на ринку. При цьому він визначається не просто кількістю та якістю ресурсів, які є на цей момент, а й їхнім оптимальним співвідношенням, відповідністю величини, складу і потребам вирішуваних завдань.	Гунченко О.В. Ресурсний потенціал та умови його формування в сільськогосподарських підприємствах / О.В. Гунченко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки» №5. – 2011р. С. 75-80.
Банева І.О. [51]	Ресурсний потенціал аграрно-промислового виробництва представляє собою сукупність земельних, матеріально-технічних, трудових, інформаційних ресурсів, інновацій та капіталу галузей, які сформовані у відповідні підкомплекси, що охоплюють як аграрну сферу, так і заготівлю, зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції.	Науковий вісник Ужгородського університету Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 3. / І.О. Банева – 2011 – 6-9 с.
Шаталова Т.Н., Чебикіна М.В. [52]	Ресурсний потенціал – матеріальну основу виробництва, але в статистичній - до моменту залучення ресурсів у виробничий процес.	Шаталова Т.Н. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств (формування і використання) [Текст] / Т.Н. Шаталова, М.В. Чебикіна. – Оренбург, 1999. – 262 с.
Смагін Б.І. [53]	Сукупність трудових природних і матеріальних витрат, які визначають кількістю, якістю і внутрішньою структурою кожного ресурсу.	Смагін Б.І. Методики оцінки ресурсного потенціалу в аграрному виробництві // Достижения науки и техники АПК. — 2003. — № 2.— С. 43–45.

Джерело: систематизовано автором.

В сучасних складних умовах розвитку сільського господарства можна господарювати ефективніше, якщо не тільки дбати про зміцнення ресурсного потенціалу аграрних підприємств, а й уміло його використовувати.

Провівши аналіз тлумачення поняття ресурсний потенціал вважаємо за необхідне виділити основні види ресурсів: трудові, природні, матеріальні, фінансові та інформаційні. Він є об'єктивною умовою здійснення виробництва і відображає витратну сторону виробничого процесу. Ресурсний потенціал аграрних підприємств характеризується кількістю, якістю та структурою ресурсів, незбалансованість кількісних і якісних характеристик викликає зниження виробничого та економічного потенціалу сільського господарства [54].

Кількість виробничих ресурсів і структура аграрного ресурсного потенціалу – чинники, під впливом яких формуються результати господарської діяльності аграрних підприємств. Для виявлення їх впливу на ефективність аграрного виробництва необхідно проаналізувати економічну ефективність використання як окремих складових елементів, так і сукупного показника системи ресурсного потенціалу аграрних підприємств [55].

В умовах гострої конкурентної боротьби та мінливості зовнішнього середовища функціонування аграрного господарства необхідно зосереджувати увагу не лише на управлінні наявними ресурсами, але й виробляти стратегічний підхід до управління потенційними ресурсами аграрного підприємства. Однак реалізація на практиці відповідних заходів з управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств неможлива без застосування відповідної теоретичної основи, оскільки науково необґрунтовані експерименти на макрорівні можуть призвести до кризи аграрних підприємств та економіки країни. Тому необхідність застосування стратегічного підходу до управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств важливо аналізувати через призму наукових концепцій, які дозволять з'ясувати важливі аспекти цього управлінського процесу та забезпечити ефективний розвиток вітчизняного аграрного бізнесу, оскільки стратегічні рішення ґрунтуватимуться на відповідних законах, принципах ресурсної концепції системи управління, матимуть наукове обґрунтування.

Дослідженням окремих аспектів вище зазначеної проблеми займалися автори, наукові праці яких стали класикою ресурсної концепції системи управління аграрним підприємством, водночас науковці – сучасники розвивають ці напрацювання, тому варто виділити здобутки таких зарубіжних авторів, як Вернерфельта Б., Прахлади К.К. та Хамела Г., Друкера П.Ф., Катькала В.С., Клейнера Г.Б. та інших. Однак існує потреба узагальнення та застосування деяких положень цієї теорії до управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств у сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки з метою вирішення проблеми ефективного управління ресурсним

потенціалом аграрних підприємств та пошуку конкурентних переваг функціонування вітчизняних аграрних підприємств у довгостроковому періоді.

Ресурсна концепція стала домінуючою у теорії системного управління на початку 90 – х років минулого століття. Ресурсний підхід підкреслює унікальність кожної фірми та передбачає, що запорукою її успіху є не копіювання поведінки інших компаній на ринку, а ефективне використання відмінностей між ними. Звідси випливає, що створення конкурентних переваг передбачає формування та реалізацію стратегії, яка базується на внутрішніх факторах певної фірми: унікальності її ресурсів та організаційних можливостях. Тому метою є з'ясування ролі ресурсної концепції у розвитку системного управління та адаптація положень цієї теорії до управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств [56].

Дослідження ефективного управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств неможливе без з'ясування сутності теорії фірми (підприємства, у нашому випадку – аграрного підприємства) та теорії системного управління.

Теорія фірми система поглядів на сутність, поведінку та еволюцію підприємства, а стратегічний менеджмент – це сукупність рекомендацій щодо організації процесів формування, реалізації та зміни стратегій підприємства з метою досягнення успіху фірми на ринку. Однак в науковій літературі стратегічне управління фірмою розвивається та досліджується як прикладна менеджерна дисципліна, а вчення про фірму – як теоретична.

Теорія фірми відображає основні аспекти та фактори функціонування аграрного підприємства у невизначеному часовому проміжку, включаючи її минуле, теперішнє, майбутнє, вона орієнтована на пояснення різних аспектів діяльності. Водночас стратегія аграрного підприємства передбачає функціонування цього ж об'єкта, однак основний її акцент спрямований на передбачення або визначення майбутніх перспектив діяльності аграрного підприємства. Вперше сфера наукових досліджень стратегій фірм була формально визначена на початку 1960 – х років. А. Чандлер сформулював

вихідне розуміння стратегії як встановлення основних довгострокових цілей та задач компанії і вироблення програми дій і розподілу ресурсів, необхідних для досягнення цих цілей [57].

У 1991р. Р. Грант у праці “Ресурсна теорія конкурентних переваг: Практичні висновки для формулювання стратегії” вперше розглянув категоріальний апарат ресурсної концепції. На відміну від науковців, котрі розглядали ресурси та здатності фірми як синоніми, Роберт Грант надав їм чіткого розмежування, яке актуальне й сьогодні: ресурси – це фактори виробництва (устаткування, навички персоналу, патенти, бренди, фінансові активи тощо), які самостійно нічого не виробляють. Необхідно розвивати у фірми певні здатності, які становлять потенціал групи ресурсів у реалізації певного завдання чи мети діяльності: “У той час, коли ресурси виступають джерелом потенціалу фірми, потенціал є основним джерелом її конкурентних переваг” [58].

Р.Грант вводить нову класифікацію ресурсів (на відміну від усталеного їх поділу на працю, капітал та землю) та виділяє шість видів: фінансові, фізичні, людські, технологічні, репутаційні, організаційні ресурси. Водночас виникає проблема обліку нематеріальних активів, які хоча й становлять особливу важливість для системного управління, однак єдиного підходу до їх відображення у фінансовій документації немає [47].

В наш час конкурентні переваги аграрного підприємства трактуються переважно у поєднанні з навичками уміло отримувати вигоду з інформаційних ресурсів та електронної комерції, залучати та утримувати “інтелектуальних” працівників, створювати самонавчальні організації, швидше за суперників розпізнавати та реалізувати потенціал організаційних та технологічних інновацій. У контексті новітніх уявлень про нематеріальні активи як резерву вирішальної конкурентної переваги аграрного підприємства найбільш пріоритетним для застосування є ресурсний підхід, який виступає синонімічним до “підходу на основі знань” [58].

Стосовно публікацій вітчизняних науковців та їх бачення системного управління ресурсним потенціалом через призму ресурсної концепції, то більшість українських аграрних підприємств лише починають виходити на рівень задач системного розвитку. Однак позитивними зрушеннями є зміщення їх акценту із задач зростання та економії на масштабах до оптимізації розмірів та з обсягів надання послуг на задоволення потреб клієнтів [50-51].

В еволюції теорії ресурсного управління виділяють ряд етапів (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Етапи розвитку теорії системи управління ресурсним потенціалом

Період	Етап 1	Етап 2	Етап 3	Етап 4
	1960 – перша половина	Кінець 1970 – х – 1980 – ті роки	Кінець 1980 – х – 1990 – ті роки	Початок 2000 року – до сьогодні
1	2	3	4	5
Рівень розвитку теорії	Доаналітичний	Становлення нової наукової дисципліни	Розвиток на власній основі: міждисциплінарний ресурсний підхід	Формування нової парадигми стратегій для постіндустріальної економіки
Джерела конкурентних переваг	Внутрішні (сильні та слабкі сторони фірми)	Зовнішні (структура галузі та оточення фірми)	Внутрішні (ресурси та здатності фірми)	Синтез(взаємодоповнення) внутрішніх та зовнішніх
Основні концепції	Концепція стратегії Корпоративна стратегія Стратегічне планування	Концепція стратегічного управління Ефективність стратегій Типові конкурентні стратегії Зовнішній контроль фірми	Фундаментальні проблеми теорії стратегій Ресурсна база фірми Основні компетенції Динамічні здатності	Стратегічні інновації в новій економіці Управління знаннями Мережева організація

Продовження таблиці 1.4

1	2	3	4	5
----------	----------	----------	----------	----------

Основні праці	Chandler, 1962, 1977 Learned, 1965 Andrews, 1971 Ansoff, 1965 Steiner, 1969	Schendel & Hatten, 1972 Schendel & Hofer, 1979 Rumelt, 1974 Hatten, 1978 Porter, 1980, 1985 Miles & Snow, 1978 Freeman, 1984 Preffer & Salancik, 1978	Rumelt, 1994 Wernerfelt, 1984 Barney, 1991 Grant, 1991 Colins & Montgomery, 1995 Prahalad & Hamel, 1990 Teece, 1997	Hamel, 2002 Teece, 1998, 2001 Kogut, 2000 Nonaka & Takeuchi, 1995 Venkatraman & Subramaniam, 2002
---------------	--	---	--	--

Джерело: [59]

Системне управління як наукова дисципліна має відокремлену від інших управлінських дисциплін предметну область дослідження: проблему створення та підтримки конкурентних переваг. Виявлення джерел таких конкурентних переваг (що саме?) та механізмів їх досягнення (яким чином?) є предметом теорії системи управління.

Чіткість у трактуванні базових понять теорії є запорукою її успішного розвитку. Для того, щоб глибше зрозуміти сутність ресурсної концепції системи управління потенціалом аграрних підприємств, проаналізуємо декілька наукових праць, які визначили напрям подальшого розвитку цієї теорії.

Початок сучасних досліджень у рамках ресурсної теорії прийнято пов'язувати з публікацією у 1984 р. статті професора Вищої школи бізнесу Мічиганського університету Б. Вернерфельта "Ресурсна теорія фірми". Головним постулатом ресурсної концепції є те, що усі фірми різні, ця неоднорідність може бути стійкою за умови володіння фірмами унікальними ресурсами та здібностями (потенціалом), що забезпечить конкурентні переваги у довгостроковому періоді. Оптимальний сценарій зростання фірми полягає у знаходженні балансу між підтримкою наявних ресурсів та розвитком нових.

Професор Роберт Рамелт суть концепції системного управління зводить до того, що конкурентна позиція фірми визначається деяким пучком (bundle)

унікальних ресурсів та зв'язків, а завдання керівництва полягає у адаптації та оновленні цих ресурсів та зв'язків у силу втрати їх вартості [60].

Значний вплив на подальший розвиток ресурсної теорії здійснила книга Є. Пенроуз “Теорія росту фірми” 1959 р., у якій автор назвала причиною різноманітності існуючих на ринку фірм їх ресурсний потенціал: “...именно неоднородность продуктивных услуг, доступных или потенциально доступных от использования ее ресурсов, обеспечивает каждой фирме уникальность...” [57]. При цьому автор простежила залежність конкурентних переваг фірми від її організаційних можливостей, що пояснює неможливість копіювання комбінацій ресурсів іншими фірмами на ринку через спадковий характер цих ресурсів, спричинений організаційним минулим кожної компанії.

У книзі “Конкурируя за будущее” 1994 р. автори К. Прахлада та Г. Хамел не лише посприяли популяризації ресурсного підходу, але й наголошували менеджерам на необхідності відмови у нових умовах конкуренції від традиційного стратегічного планування, натомість вони пропонували спрямовувати зусилля не на знищення конкурента у ринкових умовах, а на створення власних конкурентних переваг, які важко копіювати суперникам, як запоруки лідерства у бізнесі. Джерело конкурентних переваг автори вбачали у здібностях менеджера консолідувати розпорошені по корпорації технології та виробничі навички у компетенції, які здатні наділяти окремі напрями бізнесу потенціалом швидкої адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища [61].

У ресурсній концепції системи управління до сьогодні відсутнє загальноприйняте розуміння понять “ресурси” та “здібності”: так, Р.М. Грант класифікує ресурси на фінансові, фізичні, людські, технологічні, організаційні (системи контролю за якістю, корпоративна культура тощо); Б. Вернерфельт визначає ресурси як “будь – що, що може бути зрозумілим як сильні або слабкі сторони конкретної фірми”; Дж. Барні, К. Кул, І. Дірікс застосовують термін “ресурси” для опису практично усього, що дозволяє фірмі розробляти та

реалізовувати стратегії, які сприяють підвищенню її економічної та управлінської ефективності. Дослідження Д. Коллінза та І. Монтгомері, котрі відносили до ресурсів аграрного підприємства його фізичні (нерухомість, виробничі спорудження, сировину) та нематеріальні активи (репутацію, бренди, патенти, технологічні ноу – хау), організаційні можливості (потенціал), свідчать про підтримку поглядів прихильників підходу, згідно якого здатності аграрного підприємства розглядаються як різновид ресурсів [62].

Згідно іншого підходу поняття ресурсів та потенціалу фірми розподілені, при чому пріоритет у створенні конкурентних переваг відводиться управлінським (організаційним) факторам:

- у той час, як ресурси є джерелом потенціалу фірми, потенціал є основним джерелом її конкурентних переваг (Грант, 1991);
- фірма може отримувати прибуток не завдяки наявним ресурсам, а завдяки тому, що у неї є відповідні здатності (потенціал), що дозволяють використовувати ці ресурси якомога краще (Пенроуз, 1959).

Причиною дискусій стосовно способів досягнення конкурентних переваг є ступінь визнання ролі організаційних факторів довгострокового успіху фірми. Виходячи з цього, виділяють традиційну концепцію та концепцію динамічних здатностей фірми. У. Шульц називає ці підходи ресурсним (структурним) та процесним відповідно Р. Макадок вважає, що різниця полягає у різних механізмах досягнення конкурентних переваг – “збирання ресурсів” та “створення потенціалу”: одні фірми більш ефективні за інші у відборі ресурсів; фірми досягають переваг у зв’язку з більшою ефективністю у розміщенні ресурсів завдяки розвиненим організаційним можливостям. Неоднорідність ресурсів та їх обмеженість прихильники традиційного підходу пояснюють відхиленнями та кризами ринку, не акцентуючи на ролі внутрішньо фірмових змін. Натомість прихильники теорії динамічних можливостей пояснюють це діяльністю менеджерів та складністю

будови організації, що створює такі ресурсні диспропорції та неоднорідності [63].

Отже, ресурсна концепція опирається на типи для теорії системи управління базові припущення про неоднорідність аграрних підприємств (в іншому випадку беззмістовно вести мову про їх конкурентні переваги) та відносну стійкість таких відмінностей. Суть концепції розкривається у тому, що властива аграрним підприємствам неоднорідність може бути стійкою через володіння ними унікальними ресурсами та організаційними здібностями, котрі і визначають їх конкурентні переваги на ринку. Принципова новизна концепції полягає у визначенні умов, за яких підприємства володіють конкурентними перевагами.

Ресурсна концепція залишається актуальною з наступних причин:

- трактування поняття “конкурентної переваги” розкривалося як реалізація аграрним підприємством такої стратегії створення вартості (використовуючи властиві цінні та рідкісні організаційні ресурси), яка одночасно не може бути реалізована ніким із сьогоденних чи потенційних конкурентів;

- проактивне трактування сутності системи управління, суть якого полягає у випереджаючому створенні та розвитку унікальних ресурсів і здібностей на відміну від реактивного розуміння, тобто пристосування підприємством до змін зовнішнього середовища.

У ХХІ столітті ресурсний підхід є особливо актуальним, оскільки в епіцентрі наукових досліджень перебуває концепція “інтелектуального потенціалу фірми” (knowledge – based approach), тобто знання стають цінним ресурсом, а відмінності у результатах діяльності аграрних підприємств породжуються асиметрією у знаннях.

Ґрунтуючись на вищевикладених методологічних підходах в дисертаційній роботі використано ресурсну концепцію та згруповано фактори оцінки ефективності системи управління ресурсного потенціалу

аграрних підприємств (рис. 1.1)

Джерело: розроблено автором на основі: 32-34

Рис. 1.1 Ресурсна концепція розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Для системи управління необхідно розглядати аграрне підприємство та оточуюче його середовище з позиції його ресурсного потенціалу – сукупності властивостей, які визначають перспективні можливості його функціонування за певних умов зовнішнього середовища та не можуть бути зміненими у короткому часовому проміжку. Віднесення певного ресурсу підприємства до

категорії потенційного визначається динамікою ринкового середовища, тому потенціал є відносно умовною категорією. Бачення аграрного підприємства через призму її ресурсного потенціалу, ступеня його використання відповідає системному підходу до управління [64].

Суть концепції полягає у оптимізації розвитку ресурсного потенціалу аграрних підприємств за рахунок виділення основних видів ресурсів аграрного підприємства, оцінці наявного ресурсного потенціалу та стану показників внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності аграрного підприємства.

1.2. Особливості управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств в умовах європейської інтеграції України та глобалізаційних процесів

Послідовний і динамічний розвиток сучасної держави неможливий без чіткого розуміння суспільством ролі та значення сільського господарства як головної сфери суспільної праці й основного джерела задоволення потреб людини. Питання формування високо розвинутих аграрних підприємств України, здатних випускати високоякісну та конкурентоспроможну продовольчу продукцію, належить до складних і надзвичайно актуальних в сучасних умовах, коли з кожним роком наша держава все більше інтегрується в світовий ринок, що є закономірним проявом глобалізаційних процесів.

Дослідженню проблем розвитку сільського господарства України, взаємозв'язків між окремими складовими економіки та питанням оцінки, формування структури та використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств присвячені праці багатьох провідних вчених: Бондаренка В., Гайдара Є., Дем'яненка С., Лукінова І., Могильного О., Онищенко О., Пасхавера Б., Саблука П., Точиліна В., Трегобчука В., Шпичака О. Незважаючи на різноплановість та глибину проведених досліджень, перспективи розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних

підприємств в Україні з урахування тенденцій сільського господарства у світовому вимірі залишаються недостатньо розкритими.

Актуальність означених завдань та необхідність проведення подальших досліджень здійснюється з метою активізації та розвитку системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств України [65].

Ресурсний потенціал — є одним з найважливіших складових розвитку підприємств. Необхідною умовою розвитку економіки України є аналіз ресурсного потенціалу аграрних підприємств, а також можливості та перспективи підвищення ефективності використання їх ресурсного потенціалу [66].

Україна за природно-ресурсним та аграрним потенціалом посідає провідне місце у світі. Але, на жаль, цей потенціал використовується неефективно, а агропромисловий комплекс України за рівнем розвитку відстає від передових країн світу. Основні проблеми розвитку полягають у: низькій конкурентоспроможності продукції та її невідповідності міжнародним стандартам якості й безпеки; низькому рівні інвестицій та зростанні залежності від державного фінансування; низькій економічній ефективності сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими країнами, використанні застарілих технологій; домінуванні в структурі експорту продукції з низьким рівнем перероблення; зниженні родючості ґрунтів і зростанні їх ерозії [67].

Серед причин відставання підприємств аграрної галузі основною є низька інвестиційна привабливість аграрного сектору, що пояснюється: непередбачуваністю адміністративного регулювання цін і обмежень експорту; неефективними механізмами державної підтримки сільгоспвиробництва, що охоплюють захист внутрішнього ринку від імпорту низькоякісної продукції, систему стандартизації; санітарними і фіто-санітарними заходами, системою субсидування та іншими фінансовими інструментами підтримки; відсутністю ринку землі сільськогосподарського призначення [68].

Варто зазначити, що інтеграція розширює рамки сільського розвитку поза межі інвестицій у нові сільськогосподарські технології, а на перший план виходять диверсифікація сільської економіки, поліпшення якості життя й розуміння необхідності забезпечення конкурентних переваг на глобальному рівні. В розвинутих країнах ефективна інтеграція сільських регіонів у нові економічні відносини передбачає, зокрема, поліпшення якості земельних ресурсів, надання інформаційно-консультаційних послуг у сферах управління і маркетингу, поліпшення якості сільськогосподарської продукції, диверсифікацію економічної активності, захист довкілля, збереження та відновлення аграрно-виробничого потенціалу [69]. Україні варто перейняти досвід зарубіжних країн у побудові власної стратегії розвитку.

На сучасному етапі важливу роль відіграє питання участі України в СОТ з метою підтримки розвитку сільського господарства та подолання його основних проблем [70].

Сільське господарство у структурі валової доданої вартості займає близько 7% із значним мультиплікативним ефектом.

Як свідчить статистика, розвиток сільськогосподарського виробництва перебуває на низькому рівні. Незначне зниження в 2014 р. пояснюється високою базою порівняння сприятливими погодними умовами в порівнянні з минулим періодом (у 2014р. отримано зниження загального обсягу продукції сільського господарства – 4,5%) [71].

Необхідно усвідомити, що зростання масштабів діяльності аграрних підприємств мало б сприяти розвитку інтегрованих відносин в аграрній економіці, підвищенню ролі самих аграрних підприємств в розвитку і поглибленні міжгалузевих зв'язків у межах АПК. Вироблена в аграрній сфері економіки продукція надходить як сировина в ряд галузей промисловості для переробки, причому частка сільськогосподарської продукції, що використовується для промислової переробки, нині перевищує 60 %, хоча в індустріально розвинутих країнах цей показник досягає 90 % [72].

Викликає занепокоєння і той факт, що протягом 2015 р. зберігалась негативна тенденція скорочення загального поголів'я сільськогосподарських тварин. На 1 лютого 2016 р. в країні нараховувалось 4708,8 тис. голів великої рогатої худоби, що на 68,6 тис. голів, або на 4,5% більше порівняно з початком 2015 р. [73].

Також не можна не згадати і те, що сучасне використання сільськогосподарських угідь не відповідає вимогам раціонального землекористування. У більшості господарств землеробство ведеться з повним ігноруванням законів повернення ґрунту поживних речовин, винесених з урожаєм. Внаслідок високого господарського освоєння земельного фонду без належних заходів щодо його охорони та відтворення як виробничого ресурсу й важливої складової навколишнього природного середовища прогресує деградація земель, що загрожує продовольчій безпеці. Таке становище зумовлено відсутністю реального власника, стратегією максимального залучення земель до обробітку, недосконалістю технологій виробництва сільськогосподарської продукції, внесенням недостатньої кількості органічних добрив. Так, у 2015 р. органічні добрива (9,8 млн. т, або на 0,3% менше рівня 2014 р.) внесено на площі 0,4 млн. га, що складає лише 2,0% загальної площі посівів [73].

На сучасному етапі практично все агропромислове господарство України, - від первинних виробничих процесів у сільському господарстві до випуску кінцевого продукту та доведення його до споживачів, має потребу у реконструкції та модернізації. Значна частина технічних засобів, будівель і споруд з різних причин вийшла з ладу і виведена з експлуатації, скоротився парк сільськогосподарської техніки, у багатьох господарствах машини і механізми зношені вже на 90%. Через технологічну відсталість в агропромисловій сфері економіки щорічно втрачається мільйони тонн м'яса, пропадає 40% овочів та фруктів. У величезних кількостях витрачається або нераціонально використовується й вирощена зернова продукція. Все це вказує на необхідність відтворення технічних засобів та оновлення техніки [74].

Важливим джерелом формування фінансових ресурсів аграрних підприємств і відродження галузі залишається кредитна та інвестиційна діяльність [75]. На початок 2014 року в Україні 1848 підприємств агропромислового комплексу залучили кредитних коштів в обсязі понад 6,8 млрд. грн., що на 33,0 % більше, ніж у попередньому році. Із залучених коштів, короткострокових кредитів — понад 4,8 млрд. грн., середньострокових — понад 849,0 млн. грн., а довгострокових — понад 1,1 млрд. гривень [76]. Відсоткові ставки, за якими сплачуються кредити, залишаються досить високими і складають 24-27% річних. Економічні та інвестиційні умови, в яких працюють українські сільськогосподарські товаровиробники не можна порівняти з умовами, що створюються для фермерів у розвинутих країнах. Так, середня ставка за кредитами для сільськогосподарських товаровиробників складає у Франції 6,6 %, в США – 4,6 %, в Китаї – 5,3 % [77]. В результаті загальна сума заборгованості за кредитами, наданими підприємствам агропромислового комплексу становить 54,8 млрд. гривень, що складає 11,2 % від загального обсягу кредитів, наданих в економіку країни, з них обсяг кредитів, залучених у сільське господарство складає 26,9 млрд. гривень [76].

Також сучасне сільське господарство України характеризується обмеженістю можливостей істотного підвищення цін на сільгосппродукцію та продукти харчування. Забезпечити позитивну рентабельність сільгосппродукції в умовах існуючих обмежень на зростання цін можливо тільки за рахунок зниження собівартості сільськогосподарського виробництва [78]. До того ж існує диспаритет цін на продукцію сільського господарства і промисловості, внаслідок чого сільське господарство недоотримало за 20 років понад 100 мільярдів гривень [67].